

УДК 811.161.3

Л. В. Леванцэвіч

Брэсцкі дзяржаўны ўніверсітэт імя А. С. Пушкіна

**«КАРЦІНА СВЕТУ»: ПЫТАННІ ТЫПАЛОГІ
Ў ЛІНГВІСТЫЧНЫХ ДАСЛЕДАВАННЯХ**

Адным з фундаментальных паняццяў сучаснай філалогіі, якое выражае спецыфіку чалавека і яго быцця, яго ўзаемаадносіны са светам і важнейшыя ўмовы існавання ў свеце, з'яўляецца моўная карціна свету. На сённяшнім этапе развіцця лінгвістыкі гаворыцца пра шматлікасць карцін свету: навуковая, наіўная, моўная карціна свету нацыянальнай мовы (нацыянальная моўная карціна свету), моўная карціна свету асобнага чалавека, фразеалагічная, этнічная, дыялектная моўная карціна свету, савецкая ідэалагічная карціна свету і інш.

Артыкул прысвечаны аналізу ўніверсальных прыкмет, уласцівых любой карціне свету. У ім робіцца спроба асэнсавання своеасаблівасці моўнай карціны свету як спосабу паказу рэчаіснасці; падаецца паняцце рэгіянальнай моўнай карціны свету. Пад рэгіянальнай моўнай карцінай свету разумеецца гістарычна сфармаваная ў паўсядзёнай свядомасці моўнага калектыву пэўнага рэгіёна і адлюстраваная ў мове сукупнасць уяўленняў пра свет, якія склаліся як вынік моўнай, маўленча-разумовай дзейнасці многіх пакаленняў людзей, а таксама адлюстраваная ў мове асаблівасці нацыянальнага характару і менталітэту. У артыкуле вызначаецца Брэсцка-Пінскае Палессе як адметны моўны рэгіён, які характарызуецца самабытнасцю мовы, культуры і гісторыі. Названыя асаблівасці знайшлі сваё адлюстраванне ў моўных адзінках (безэквівалентнай лексіцы, мікратапонімах, мянушках і інш.).

Ключавыя словы: карціна свету, навуковая карціна свету, моўная карціна свету, светабачанне.

Для цытавання: Леванцэвіч Л. В. «Карціна свету»: пытанні тыпалогіі ў лінгвістычных даследаваннях // Труды БГТУ. Сер. 4, Принт- и медiateхнологіі. 2025. № 1 (291). С. 120–125.

DOI: 10.52065/2520-6729-2025-291-16.

L. V. Levantsevich

Brest State A. S. Pushkin University

**“PICTURE OF THE WORLD”: ISSUES OF TYPOLOGY
IN LINGUISTIC RESEARCH**

One of the fundamental concepts of modern philology, which expresses the specificity of man and his being, his relationship with the world and the most important conditions of existence in the world, is the linguistic picture of the world. At the present stage of development of linguistics, there are many pictures of the world: the scientific, the naive, the linguistic picture of the world of the national language (national linguistic picture of the world), the linguistic picture of the world of an individual, the phraseological, the ethnic, the dialect picture of the world, the Soviet ideological picture of the world, etc.

The article is devoted to the analysis of universal features typical for any picture of the world. In it an attempt is made to understand the uniqueness of the linguistic picture of the world as a way of showing reality; the concept of a regional linguistic picture of the world is given. A regional linguistic picture of the world is understood as a set of ideas about the world that have been historically formed in the everyday consciousness of a linguistic community of a certain region and reflected in the language, which have formed as a result of the linguistic, mental and speech activity of many generations of people, as well as the features of the national character and mentality reflected in the language. The article defines Brest-Pinsk Polesie as a distinctive region, which is characterized by the originality of language, culture and history. The named features are reflected in linguistic units (non-equivalent vocabulary, microtoponyms, nicknames, etc.).

Keywords: picture of the world, scientific picture of the world, linguistic picture of the world, worldview.

For citation: Levantsevich L. V. “Picture of the World”: issues of typology in linguistic research. *Proceedings of BSTU, issue 4, Print- and Mediatechnologies*, 2025, no. 1 (291), pp. 120–125 (In Belarusian).

DOI: 10.52065/2520-6729-2025-291-16.

Уводзіны. Знаёмства з любой культурай, яе вывучэнне будучы няпоўнымі і нават павярхоўнымі, калі пры даследаванні не ўлічваць логіку нацыянальнага светабачання і моўнай канцэптуалізацыі

свету. Мова з'яўляецца сродкам фармавання «карціны свету» як адлюстравання пэўнага спосабу ўяўлення нямоўнай рэальнасці. Разам з працай яна вызначае спецыфіку свядомасці чалавека

і яго псіхікі, дапамагае фармаваць прадметнае ўяўленне пра акаляючы свет. Паняцце карціны свету выражае спецыфіку чалавека і яго быцця, узаемаадносіны са светам, а таксама важнейшыя ўмовы яго існавання ў свеце. Кожная мова змяшчае ў сабе нацыянальную, самабытную сістэму, якая вызначае светабачанне яе носьбітаў і фармуе іх карціну свету (КС).

У навуковай літаратуры існуюць паняцці пра розныя віды КС. На сённяшнім этапе развіцця і асэнсавання тэрміна «моўная карціна свету» ўзнікаюць пэўныя пытанні: пра сутнасць і вельмі адрозныя тлумачэнні самога паняцця, пра тыпы ці віды моўных карцін свету, аб'ект і прадмет даследавання, структуру даследуемага аб'екта ці паняцця, асноўныя і другарадныя прыкметы і функцыі моўнай карціны свету, суадносіны калектыўных і індывідуальных ведаў, агульнавядомае і нацыянальна-адметнае ў ёй.

Нас цікавіць паняцце «рэгіянальная моўная карціна свету» (РМКС). Аднак, перш чым разважаць пра сутнасць названай карціны свету, варта прасачыць узнікненне азначэнняў пра розныя КС.

Мэта артыкула – вызначыць спецыфіку кожнага з тыпаў КС; акрэсліць сутнасць тэрміна «рэгіянальная моўная карціна свету».

Асноўная частка. Пад карцінай свету разумеецца пэўная сістэма ўяўленняў пра акаляючую нас рэчаіснасць: як упарадкаваны свет, якімі законамі кіруецца, як ён развіваецца, як выглядаюць прастора і час, якім чынам узаемадзеінічаюць паміж сабою аб'екты, якое месца займае чалавек у гэтым свеце. У свой час гэты тэрмін ужыў вучоны Герц Г. (1914 г.) у дачыненні да фізічных карцін свету. КС тлумачылася як узятыя разам унутраныя вобразы пэўных прадметаў, праз якія можна набыць звесткі пра іх сутнасць. Наступным, хто выкарыстаў тэрмін, быў філосаф – аўстрыйскі вучоны Вітгенштэйн Л. (пачатак XX ст.).

Паняцце пра дзве карціны свету ўводзіць у навуковы зварот М. Планк (1966 г.). Ён адрознівае практычную і навуковую карціны свету. Практычная карціна свету – «цэласнае ўяўленне чалавека пра акаляючы свет, якое выпрацоўваецца ім паступова на аснове сваіх перажыванняў». Навуковая карціна свету – «мадэль рэальнага свету ў абсалютным сэнсе, незалежна ад асобных людзей і ўсяго чалавечага мыслення» [1, с. 104–106].

Навуковая карціна свету (НКС) – гэта пэўны варыянт навуковых ведаў людзей пра акаляючы свет на канкрэтным гістарычным этапе, а таксама вынік адлюстравання калектыўнай свядомасцю падзей, што адбыліся ў прасторы і часе. Навуковыя суджэнні, якія з'яўляюцца асновай НКС, можна пацвердзіць або абвергнуць пры дапамозе эксперыментаў, таму з часам яна развіваецца, змяняецца, удакладняецца, эвалюцыянуе. Пад навуковай карцінай свету таксама можна разумець

усю сістэму навуковых ведаў і ўсё пазнавальны працэс у рэчышчы пэўнага светабачання і света-разумення. Як бачым, тэрмін з'яўляецца мнагасзначным. У навуковых даследаваннях значэнне НКС падзяляецца на два складнікі: «агульнанавуковая карціна свету» і «прыватнанавуковая карціна свету» [2, 3].

У філалогіі існуе паняцце і пра найўнюю карціну свету. Яна адлюстроўвае культурныя традыцыі пэўнай эпохі, духоўны і матэрыяльны вопыт пэўнага народа і звычайна непадобная на карціну свету іншага народа, яна можа адрознівацца ад навуковай. Як адзначае Ю. Д. Абрэсін, «знаходзіць сваё выражэнне ў мове, у яе словах і формах, адсюль і вынікае адрозненне ў найўных карцінах свету ў народнаў з рознымі мовамі» [4, с. 357]. Некаторыя лінгвісты, у тым ліку Абрэсін Ю. Д., як найўнюю карціну свету разглядаюць і моўную, падкрэсліваючы яе данавуковы характар.

Адным з фундаментальных паняццяў сучаснай філалогіі з'яўляецца моўная карціна свету. Паняцце карціны свету выражае спецыфіку чалавека і яго быцця, яго ўзаемаадносіны са светам, важнейшыя ўмовы яго існавання ў свеце.

У лінгвістыку тэрмін «моўная карціна свету» (МКС) увёў Й. Вайсгербер (30-я гг. XX ст.). Ён адзначаў, што «ў мове канкрэтнага грамадства жыве і ўздзейнічае на людзей духоўны змест, веды, якія справядліва называюць карцінай свету канкрэтнай мовы» [5]. Карціна свету кожнага народа, згодна з Й. Вайсгерберам, перадаецца найперш праз слоўнікавы склад мовы гэтага народа. Прадметную аснову для моўнай карціны свету стварае прырода (глеба, клімат, геаграфічныя ўмовы, раслінны і жывёльны свет і інш.) і гістарычныя падзеі.

Згодна з выказваннем С. Варацова, выраз «моўная карціна свету» з'яўляецца ў пэўнай ступені ўмоўным па той прычыне, што праз моўныя адзінкі карціна свету перадаецца асобнымі адрэзкамі, бо лексічныя адзінкі адлюстроўваюць не сённяшні свет, а толькі варыянт гэтага свету, які дэманструе нацыянальная моўная асоба.

Пачынаючы з 60-х гг. XX ст., пытанні карціны свету даследуюцца ў семіётыцы падчас вывучэння першасных мадэлюючых сістэм (мова) і другасных мадэлюючых сістэм (міф, рэлігія, фальклор, паэзія, проза, кіно, жывапіс, архітэктура).

Паміж КС, якая адлюстроўвае рэальнасць, і МКС, якая замацоўвае гэтую рэальнасць у слове, склаліся своеасаблівыя адносіны. КС перадаецца ў асноўным прасторавымі, колькаснымі і часавымі параметрамі; фармуецца пад уздзеяннем сацыяльных фактараў, традыцый, выхавання, асаблівасцей прыроды, ландшафту. Так як МКС, як і сама мова, з'яўляецца першаснай, то яна ўздзейнічае ў фармаванні спецыяльных карцін свету (біялагічнай, фізічнай, хімічнай,

геаграфічнай і інш.). Толькі дзякуючы мове і праз мову, у якой адлюстраваны як агульначалавечы, так і нацыянальна-спецыфічны вопыт грамадскага і гістарычнага развіцця, чалавек можа разумець і ўспрымаць акаляючае асяроддзе і самога сябе [6–8].

НКС і МКС – паняцці не тоесныя. Найперш гэтыя карціны свету адрозніваюцца паміж сабой часам і спосабам ажыццяўлення. Навуковае асэнсаванне свету з’яўляецца бесперапынным і аб’ектыўным, пастаянна ў ходзе навуковых адкрыццяў адбываецца дапаўненне або замена новымі ведамі тых, якія састарэлі. Моўнае ж пазнанне свету адбылося даўно, калі этнас і мова праходзілі этап свайго станаўлення; яно суб’ектыўнае, бо залежыць ад свядомасці як аднаго чалавека, так і калектыву людзей. Калі НКС створана і вядома вузкаму колу людзей, то МКС ствараецца і скарыстоўваецца ўсім грамадствам. Варта гаварыць пра суіснаванне НСК і МКС, пра іх узаемаўплыў і ў той самы час пра захаванне прынцыповых адрозненняў.

Як адзначае В. І. Любецкая, «змены ў МКС адбываюцца не пад імгненным уплывам новых навуковых ведаў, а пад уздзеяннем многіх фактараў, сярод якіх, натуральна, ёсць і навуковыя веды. На змены МКС уплываюць не столькі новыя веды пра свет, колькі зменлівыя ўмовы паўсядзённага жыцця, з’яўленне новых рэалій, якія патрабуюць сваёй вербалізацыі і тым самым уключэння ў МКС. Падчас новых ведаў не ўносяць змен не толькі ў МКС, але і ў НКС» [9, с. 116].

У лінгвістычных працах паняцце МКС мае тэрміналагічныя абазначэнні «моўны прамежкавы свет», «моўная арганізацыя свету», «моўная карціна свету», «моўная мадэль свету» і інш. Часцей за іншыя выкарыстоўваецца тэрмін «моўная карціна свету».

Няма адназначнасці і ў вызначэнні прадмета даследавання МКС. Звычайна прынята лічыць, што «моўная карціна свету» ўключае ў сябе слоўнік, сукупнасць вобразаў, замацаваных у моўных знаках, ідыястыль моўцы, асацыятыўна-вобразнае адлюстраванне свету. Аднак у фармаванні МКС удзельнічаюць сказ, тэкст, дыскурс і інш. Самымі вобразнымі сродкамі стварэння МКС з’яўляюцца канататыўныя словы, безэквівалентная лексіка (лінгваспцыфічныя словы), фразеалагізмы, міфалагемы.

Як адзначае А. А. Уфімцава, паняцце «карціны свету» змяшчае «бачанне свету», «разуменне рэчаў і падзей», «ідэалогію», «мастацкае ўяўленне розных культурных каштоўнасцей», «нацыянальнае ўспрыняцце карціны свету» [10, с. 118].

Дзве карціны свету – канцэптуальную і моўную – вылучылі філосафы (Бруцян Г. А., Павіленіс Р. І.) і лінгвісты (Караулаў Ю. М., Калшанскі Г. В. і інш.). Яны кіраваліся палажэннем

аб першаснасці быцця і другаснасці свядомасці. Асноўны змест МКС як бы накладваецца на змест канцэптуальнай карціны свету (ККС) і стварае ўніверсальныя паняццёвыя катэгорыі, якія не залежаць ад мовы выражэння. За межамі зместу канцэптуальнай мадэлі свету застаюцца перыферычныя «ўчасткі», якія выступаюць як носбіты дадатковай інфармацыі пра свет. На перыферыі звычайна размяшчаецца этнічны кампанент карціны свету, які прадстаўлены сукупнасцю традыцый, вераванняў, павер’яў, прыкмет, што замацаваліся ў мове [11].

Уласцівы мове спосаб канцэптуалізацыі свету часткова ўніверсальны, часткова нацыянальна спецыфічны. Спецыфіка нацыянальнай мовы абумоўлена асаблівасцямі нацыянальнай свядомасці, зместам і спосабам дзейнасці, умовамі прыроднага і культурнага асяроддзя. Свет, адлюстраваны ў метафарах, параўнаннях і сімвалах, – галоўны паказчык адметнасці і спецыфічнасці нацыянальнай моўнай карціны свету.

Вучоныя (Бруцян Г. А., Павіленіс Р. І., Караулаў Ю. М., Калшанскі Г. В. і інш.) пад паняццем «канцэптуальная» разумелі «сістэму поглядаў на што-небудзь, асноўную думку; якая мае сур’ёзную самастойную канцэпцыю».

У канцы XX ст. у тэрмін «канцэптуальная» вучоныя сталі ўкладваць паняцце «якая рэалізуецца канцэптам». Нагадаем, што сам «канцэпт» мае значэнне «ўмоўная ментальная адзінка, накіраваная на комплексную рэпрэзентацыю мовы, свядомасці і культуры». Ён рэпрэзентуецца ўласналексічнымі, фразеалагічнымі і афарыстычнымі сродкамі. Як бачым, значэнне паняцця ККС з цягам часу змяняецца.

Згодна з азначэннем Д. В. Берднікавай, ККС – гэта «сістэма інфармацыі пра аб’екты, актуальна і патэнцыяльна прадстаўленыя ў разнастайнай пазнавальнай, практычнай дзейнасці індывіда». Адзінкай інфармацыі карціны свету з’яўляецца канцэпт, функцыя якога заключаецца ў фіксацыі і актуалізацыі паняццёвага, эмацыянальнага, асацыятыўнага, вербальнага, культуралагічнага і іншага зместу аб’ектаў рэчаіснасці, уключанага ў структуру канцэптуальнай карціны свету [12, с. 3].

Спрэчным бачыцца тэзіс Н. М. Ганчаровай пра сінанімічнасць тэрмінаў «карціна свету» і «канцэптуальная карціна свету»: «Больш прымальным нам уяўляецца тэрмін карціна свету, які ў данай рабоце будзем ужываць як сінонім канцэптуальнай карціны свету» [13, с. 397]. Згодна з азначэннямі фізікаў, філосафаў лінгвістаў і псіхолагаў, тэрмін «карціна свету» міжнавуковы, ўніверсальны для ўсіх навук, не прывязаны да мовы. У той час як «канцэптуальная карціна свету» – моўная катэгорыя, бо адзінкай інфармацыі з’яўляецца канцэпт, кагнітыўная структура, моўны знак [14].

На сённяшнім этапе развіцця лінгвістыкі гаворыцца пра шматлікасць карцін свету: наіўная карціна свету, навуковая, моўная, нацыянальная моўная карціна свету, фразеалагічная, этнічная, дыялектная і інш.

У навуковай літаратуры існуе паняцце і пра нацыянальную культурную карціну свету (НМКС). Навакольны свет успрымаецца і фіксуецца ў мове носбітамі розных культур па-рознаму, адмыслова, выяўляючы пры гэтым нацыянальны характар культуры, які адлюстроўваецца ў мове праз значэнне моўных адзінак. Лічыцца, што нацыянальная культурная карціна свету з'яўляецца першаснай у адносінах да моўнай. З іншага боку, менавіта мова рэпрэзентуе культурную карціну свету, захоўвае яе і перадае праз пакаленні.

Калі мы гаворым пра нацыянальную моўную карціну свету (НМКС), то адзначаем, што іх столькі, колькі існуе моў у свеце. З даным сцверджаннем нельга пагадзіцца адназначна. З аднаго боку, адна і тая ж мова можа абслугоўваць запатрабаванні розных этнасаў (напрыклад, нямецкая мова з'яўляецца дзяржаўнай і на ёй гаворыць большасць насельніцтва ў такіх краінах, як Германія, Аўстрыя, Ліхтэнштэйн). Зразумела, што моўныя карціны свету будуць адрознівацца, бо, акрамя самой мовы, на фармаванне моўнай карціны свету ўплывае прырода, культура, гісторыя і інш. З другога боку, моўная карціна свету ў кожнага этнасу будзе мець сваю спецыфіку, набываючы асаблівасці нацыянальнасці. Дзве розныя мовы ніколі не бываюць настолькі падобнымі, каб іх можна было лічыць сродкам выражэння той самай рэчаіснасці.

Неаспрэчным застаецца сцверджанне, што НМКС адлюстроўвае нацыянальны характар, менталітэт, культурныя стэрэатыпы, прыроду, культуру, гісторыю асобнага этнасу. Аднак у пэўнай ступені гэта можна сказаць і пра МКС.

Праз дыялектную мову выражаецца дыялектная карціна свету (ДКС). Ці варта гаварыць пра нейкую новую карціну свету ў адрозненне ад нацыянальнай моўнай, ці гэта тая самая карціна свету? Лічым, што толькі форма нацыянальнай моўнай карціны свету, бо і ДКС, і НМКС адлюстроўваюць свядомасць таго самага грамадства, захоўваюцца і перадаюцца з пакалення ў пакаленне праз камунікатыўныя паводзіны, стыль жыцця, своеасаблівае светабачанне. Абедзве абумоўліваюць камунікатыўныя паводзіны, разуменне знешняга свету прыроды і ўнутранага свету чалавека. Аднак, у адрозненне ад нацыянальнай моўнай, дзе сродкам выражэння своеасаблівасці культуры і менталітэту данай моўнай грамадскасці з'яўляецца літаратурная мова, сродкам выражэння ў дыялектнай карціне свету служаць дыялектныя сістэмы са сваімі моўнымі сродкамі (гукі і іх спалучэнні, інтанацыя, слоўнікавы склад,

парэміялагічныя адзінкі, словаўтваральныя сродкі, граматычныя формы, словазлучэнні і сказы), якія могуць быць адрознымі ад літаратурных. І НМКС, і ДКС адлюстроўваюць нацыянальны характар, менталітэт, культурныя стэрэатыпы, прыроду, культуру, гісторыю адной і той жа грамадскай супольнасці. У сваю чаргу ДКС мае свае формы тэрытарыяльнай рэалізацыі, ці рэгіянальныя моўныя карціны свету.

Мы будзем апелываць тэрмінам рэгіянальная моўная карціна свету (РМКС). Гэта карціна свету жыхароў пэўнага рэгіёна краіны, які вылучаецца ландшафтнымі, геаграфічнымі, гістарычнымі, культурнымі і моўнымі асаблівасцямі.

Пад РМКС разумеюць гістарычна сфармаваную ў паўсядзённым свядомасці моўнага калектыву пэўнага рэгіёна і адлюстраваную ў мове сукупнасць уяўленняў пра свет, якія склаліся як вынік моўнай, маўленча-разумовай дзейнасці многіх пакаленняў людзей, а таксама адлюстраваныя ў мове асаблівасці нацыянальнага характару і менталітэту. Зразумела, што фрагментарна яна ўключае ў сябе нацыянальную, дыялектную і канцэптуальную моўныя карціны свету. Менавіта мова выступае ў ролі ўнутранага арганізатара той інфармацыі, якая паведамляецца, перадаецца. Замацаваныя ў рэгіянальнай мове веды пра свет утрымліваюць нацыянальна-культурны вопыт канкрэтнага моўнага грамадства. Менавіта ў лексіцы і фразеалогіі (зместавы бок мовы) і ў меншай ступені ў граматыцы прадстаўлена карціна свету пэўнага этнасу, тэрытарыяльна арганізаванага калектыву. Рэгіянальная карціна свету з'яўляецца часткай як дыялектнай карціны свету, так і нацыянальнай моўнай карціны свету.

На тэрыторыі Беларусі выдзяляюцца наступныя асноўныя фізіка-геаграфічныя рэгіёны: Беларускае Паазер'е, Беларускае Палессе і Цэнтральны рэгіён. Намі даследуецца рэгіянальная моўная карціна свету Брэсцка-Пінскага Палесса, якое з'яўляецца часткай Беларускага Палесса. На матэрыяльную і духоўную культуру мясцовых жыхароў наклалі адбітак прыродна-кліматичныя ўмовы (балоты, шматлікія, рэкі, мяккі клімат), геаграфічнае суседства і даўнія культурна-эканамічныя сувязі з Украінай і Польшчай.

Брэсцка-Пінскае Палессе вызначаецца самабытнасцю культуры, гісторыі, мовы. Названыя асаблівасці рэгіёна знайшлі сваё адлюстраванне ў моўных адзінках. У гаворках Брэсцка-Пінскага Палесса ўтрымліваецца шмат «лінгваспецыфічных» слоў (безэквівалентнай лексікі), якія не перакладаюцца на літаратурную мову без сэнсавых страт. Такія лексічныя адзінкі важныя для рэканструкцыі НМКС у цэлым і рэгіянальнай карціны свету ў прыватнасці.

Своеасаблівая сістэма поглядаў на акалячую нямоўную рэчаіснасць, асаблівае светабачанне

заклучана не толькі ў семантыцы лексічных адзінак заходнепалескіх гаворак, але і ў афармленні марфалагічных і сінтаксічных канструкцый, у асаблівасцях словаўтваральных мадэляў, у анамастычных адзінках, найперш мікратапонімах і мянушках, бо яны выражаюць лінгвакультурную спецыфіку данага рэгіёна, гэта самыя вартасныя культурна-гістарычныя ўтварэнні [15, с. 161].

Мікратапонімы і мянушкі рэпрэзентуюць акаляючы свет з пазіцыі вясковага жыхара. Яны з'яўляюцца сродкам вербальнага кадзіравання ўсяго таго, што мае істотную ролю ў жыцці чалавека: свету, у якім ён жыве, адчувае, асэнсоўвае, пазнае, адлюстроўвае, перадае. Анамастычны фрагмент рэгіянальнай моўнай карціны свету ўзяты ў часавым зрэзе канца XX – пачатку XXI ст. Большасць тых мянушак і мікратапонімаў, якія мы фіксуем у вызначаны тэрмін, узніклі на пачатку XX ст., а некаторыя нават раней.

На фармаванне РМКС Брэсцка-Пінскага Палесся паўплывалі і наступныя фактары: тэрыторыя знаходзіцца ў зоне кантактаў з іншымі мовамі (польскай, украінскай); рака Ясельда працяглы час уяўляла сабой частку этнічнай мяжы паміж славянамі і балтамі; па Палессі пралягалі шляхі першага масавага перасялення славян; адметнасцю заходнепалескіх гаворак з'яўляецца стракатасць іх узаемнага тэрытарыяльнага размяшчэння; архаічнасць шэрагу моўных рысаў звяз-

вае Палессе з паўднёва- і заходнеславянскімі гаворкамі.

На працягу XX ст. адбылося шмат змен у жыцці палескай вёскі, якія нівеліявалі этнаграфічныя і дыялектныя адрозненні: індустрыялізацыя Палесся, сацыяльныя змены, развіццё школ, больш цесная сувязь вёскі з горадамі, рост гарадоў, радыё, кіно, перыядычная прэса, інтэрнэт і інш. Названыя змены таксама знайшлі сваё адлюстраванне ў РМКС Брэсцка-Пінскага Палесся.

Заклучэнне. У сучасным мовазнаўстве даследчыкамі прапануюцца розныя тыпалогіі моўных карцін свету:

– па суб'екце (носьбіце) моўнай карціны свету: этнічная і групова (тэрытарыяльная, сацыяльная, дарослых, дзяцей);

– аб'екце, які адлюстроўвае моўная карціна свету: а) паводле аб'ёму адлюстроўваемага аб'екта: цэласная (міфалагічная, рэлігійная, філасофская, агульнанавуковая) і лакальная (фізічная, хімічная, біялагічная, геалагічная, тэхнічная, сацыялагічная, матэматычная і інш.); б) паводле якасці адлюстроўваемага аб'екта: навуковая і наіўная;

– спосабе моўнай рэпрэзентацыі моўнай карціны свету: літаратурная і дыялектная.

РМКС – гэта гістарычна сфармаваная ў паўсядзёнай свядомасці моўнага калектыву пэўнага рэгіёна і зафіксаваная ў мове сукупнасць уяўленняў пра свет, а таксама адлюстраваныя ў мове асаблівасці характару і менталітэту пэўнага этнасу.

Спіс літаратуры

1. Планк М. Смысл и границы точной науки // Вопросы философии. 1958. № 15. С. 104–106.
2. Карданова К. С. Языковая картина мира: мифы и реальность // Русский язык в школе. 2010. № 9. С. 61–65.
3. Буров А. А. Формирование современной русской языковой картины мира (способы речевой номинации). Филологические этюды: монография. Пятигорск: ПГЛУ, 2008. 319 с.
4. Апресян Б. Д. Избранные труды: в 2 т. М.: Школа «Языки русской культуры», 1995. Т. II: Интегральное описание языка и системная лексикография. 481 с.
5. Вайсгербер Л. Язык и философия // Вопросы языкознания. 1993. № 2. С. 107–114.
6. Сукаленко Н. И. Отражение обыденного сознания в образной языковой картине мира. Киев: Наукова думка, 1992. 164 с.
7. Маслова В. А. Когнитивная лингвистика: учеб. пособие. Минск: ТетраСистемс, 2004. 256 с.
8. Яковлева Е. С. Фрагменты русской языковой картины мира (модели пространства, времени и восприятия). М.: Гнозис, 1994. 344 с.
9. Любецкая О. И. Проблема разграничения понятий «языковая» и «научная» картины мира // Вестник Полоцкого государственного университета. Сер. А, Гуманитарные науки. Языкознание. 2012. № 10. С. 109–117.
10. Уфимцева А. А. Роль лексики в познании человеком действительности и в формировании языковой картины мира // Роль человеческого фактора в языке: Язык и картина мира / отв. ред. Б. А. Серебренников. М.: Наука, 1988. С. 108–140.
11. Колшанский Г. В. Объективная картина мира в познании и языке. М.: Наука, 1990. 103 с.
12. Бердникова Д. В. Языковая картина мира как часть концептуальной картины мира. URL: <https://gsb.hse.ru/data/2012/09/14/1242122659/Языковая%20картина%20мира%20как%20часть%20концептуальной%20картины%20мира> (дата обращения: 01.11.2024).
13. Гончарова Н. Н. Языковая картина мира как объект лингвистического описания. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/yazykovaya-kartina-mira-kak-obekt-lingvisticheskogo-opisaniya> (дата обращения: 01.11.2024).

14. Кубрякова Е. С. Языковая картина мира как особый способ репрезентации образа мира в сознании человека // Вестник Чувашского государственного педагогического университета имени И. Я. Яковлева. 2003. № 4 (38). С. 2–12.

15. Леванцэвіч Л. В. Брэсцка-Пінскае Палессе як этнакультурная прастора // Беларуская мова і літаратура ў славянскім этнакультурным кантэксце: матэрыялы IV Міжнар. навук.-практ. канф., Віцебск, 23–24 кастр. 2024 г. Віцебск, 2024. С. 160–165.

References

1. Planck M. The meaning and boundaties of exact science. *Voprosy filosofii* [Questions of philosophy], 1958, no. 15, pp. 104–106 (In Russian).
2. Kardanova K. S. Linguastic picture of the world: myths and reality. *Russkiiy yazyk v shkole* [Russian language at school], 2010, no. 9, pp. 61–65 (In Russian).
3. Burov A. A. *Formirovaniye sovremennoy russkoy yazykovoy kartiny mira (sposoby rechevoy nominatsii). Filologicheskiye etyudy* [Formation of a modern Russian linguastic picture of the world (methods of speech nomination). Philological studies]. Pyatigorsk, PGLU Publ., 2008. 319 p. (In Russian).
4. Apresyan B. D. *Izbrannyye trudy* [Selected works]. Moscow, Shkola “Yazyki russkoy kul’tury” Publ., 1995, vol. 2: Integral description of language and system lexicography. 481 p. (In Russian).
5. Vaisgerber L. Language and Philosophy. *Voprosy yazykoznaniiya* [Voprosy yazykoznaniiya], 1993, no. 2, pp. 107–114 (In Russian).
6. Sukalenko N. I. *Otrazheniye obydenного soznaniya v obraznoy yazykovoy kartine mira* [Reflection of everyday consciousness in the figurative linguistic picture of the world]. Kiev, Naukova dumka Publ., 1992. 164 p. (In Russian).
7. Maslova V. A. *Kognitivnaya lingvistika* [Cognitive Linguistics]. Minsk, TetrASistems Publ., 2004. 256 p. (In Russian).
8. Yakovleva E. S. *Fragmenty russkoy yazykovoy kartiny mira (modeli prostranstva, vremeni i vospriyatiya)* [Fragments of the Russian Linguistic Picture of the World (Models of Space, Time, and Perception)]. Moscow, Gnozis Publ., 1994. 344 p. (In Russian).
9. Lyubetsaya O. I. The problem of distinction between the concepts of “linguistic” and “scientific” pictures of the world. *Vestnik Polotskogo gosudarstvennogo universiteta* [Bulletin of Polotsk State University], series A, Humanities. Linguistics, 2012, no. 10, pp. 109–117 (In Russian).
10. Ufimtseva A. A. *Rol’ chelovecheskogo faktora v yazyke: Yazyk i kartina mira* [The role of the human factor in language: Language and picture of the world]. Moscow, Nauka Publ., 1988, pp. 108–140 (In Russian).
11. Kolshanskii G. V. *Ob ’yektivnaya kartina mira v poznanii i yazyke* [The objective picture of the world in cognition and language]. Moscow, Nauka Publ., 1990. 103 p. (In Russian).
12. Berdnikova D. V. The linguistic picture of the world as part of the conceptual picture of the world. Available at: <https://gsb.hse.ru/data/2012/09/14/1242122659/Языковая%20картина%20мира%20как%20часть%20концептуальной%20картины%20мира> (accessd 01.11.2024) (In Russian).
13. Goncharova N. N. Linguistic picture of the world as an object of linguistic description. Available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/yazykovaya-kartina-mira-kak-obekt-lingvisticheskogo-opisaniya> (accessd 01.11.2024) (In Russian).
14. Kubryakova E. S. Linguistic picture of the world as a special way of representing the image of the world in human consciousness. *Vestnik Chuvashskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta imeni I. Ya. Yakovleva* [Bulletin of the Chuvash State Pedagogical University named after I. Ya. Yakovlev], 2003, no. 4 (38), pp. 2–12 (In Russian).
15. Levantsevich L. V. Brest-Pinsk Polesie as an ethnocultural space. *Belaruskaya mova i litaratura u slavyanskim ehtnakul’turnym kantekestse: materyyaly IV Mizhnarodnay navukova-praktychnay kanferentsyi* [Belarusian language and literature and Slavic ethnocultural cantex: materials of the IV International Scientific and Practical Conference]. Vitsebsk, 2024, pp. 160–165 (In Belarusian).

Інфармацыя пра аўтара

Леванцэвіч Лена Васільеўна – кандыдат філалагічных навук, дацэнт, дацэнт кафедры беларускага і рускага мовазнаўства. Брэсцкі дзяржаўны ўніверсітэт імя А. С. Пушкіна (бульвар Касманаўтаў, 21, 224016, г. Брэст, Рэспубліка Беларусь). E-mail: lewalena@mail.ru

Information about the author

Levantsevich Lena Vasil’yeuna – PhD (Philology), Associate Professor, Assistant Professor, the Department of Belarusian and Russian Linguistics. Brest State A. S. Pushkin University (21 Kosmonavtov Boul., 224016, Brest, Republic of Belarus). E-mail: lewalena@mail.ru

Пасмуні 04.12.2024